

1983'den Günümüze Türkiye'de Siyasal Parti Üyeliğinin Gelişimi: Karşılaştırmalı Bir İnceleme

Gülgün Erdoğan Tosun

Doç. Dr.

Ege Üniversitesi, Gazetecilik Bölümü

E-Mail: gulgun.tosun.erdogan@ege.edu.tr

Tanju Tosun

Doç. Dr.

Ege Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

E-Mail: tanju.tosun @ege.edu.tr

Özet: Siyasal hayatın temel unsurları olarak siyasal partiler, temsili demokrasilerde çok sayıda işlev üstlenmişlerdir. Partiler bu işlevlerini gönüllü üyelik sistemine dayalı örgütleri ile gerçekleştirirler. Siyasal partilerin en hayati bileşenlerinden biri üyeleridir. Partiler için üye kaydetmenin ortak nedenleri ve yararları şu şekilde sıralanabilir: Meşruiyet, parti destekçileriyle iletişim, mali destek, gönüllü işgücü, adaylar. Örgütlü üyelere sahip olmak partiler için adeta "hazır kıtalar"a sahip olmak gibidir. Üyeler açısından bakıldığında ise, siyasal partileri destekleyenlerin süreç içinde kayıtlı üye haline gelip, üye olarak kalmalarının ortak nedenleri şöyle özetlenebilir: Siyasal bir kanaati ifade etmek, siyaset hakkında daha çok şey öğrenmek, siyasete katılmak, kişisel siyasal hırsları tatmin etmeye yardımcı olmak, sosyal ve iktisadi faydalar sağlamak.

Siyasal partiler geçmişte devlet ile toplum arasında adeta yaşam kanalı olsalar da, bugün üyelik temelli bir kriz veya gerileme sürecinde bulduklarından söz edilmektedir. Bazı siyaset bilimciler parti örgütlerindeki üç farklı unsur (iktidar aygıtı olarak parti, parti bürokrasisi ve gönüllü üyelik örgütleri) arasından ilk ikisinin sağlam kaldığını, fakat üçüncüsünün gerilediğini iddia etmektedir. Bazıları ise çağdaş partilerin kendisini destekleyenlerden farklı olarak, göreceli biçimde az sayıda üyeleri olan ya da hiç üyesi olmayan bir örgüte dönüşmüş ya da dönüşmek üzere olduğu görüşünü dile getirmektedirler Bu yazıda ilk olarak "parti üyeliğindeki gerileme" tezini Avrupa demokrasileri bağlamında mevcut durumu veri alınarak değerlendirmekte, ardından konu özellikle üyelik temelinde Türkiye örneğinde ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal parti, üyelik, parti örgütü

Development of Party Membership from 1983 til Today: A Comparative Analysis

Abstract: Political parties as crucial factors have several functions in representative democracies. Parties can realize this function through voluntary organizations based of membership. One of the core elements of the political party organizations is their members. There are many reasons and benefits for parties to enroll members and for

supporters to become and remain enrolled members. Common benefits and reasons for parties to enroll members are as follows; Legitimacy, connection with supporters, financial support, volunteer labor and candidates. Common reasons for supporters to become and remain enrolled members are: to express a political conviction, to learn more about politics, to participate in politics, to help satisfy personal political ambitions, to gain social and economic benefits.

Although political parties have been 'life channels' between state and citizens in the past, today they are often said to be in a process of crisis or decline. Some political scientists claim that among three distinct elements of party organization- the party in public office, the party bureaucracy and the voluntary membership organization- the first two remain strong, but the third is in decline. Others claim that contemporary party is becoming, or has already become, an organization with a relatively small number of members, or with no members at all as distinct from supporters. In this article, "party membership decline" argument firstly in European democracies and then in Turkish case is evaluated especially in terms of one of the basic elements of party organization: membership.

Keywords: Political party, membership, party organization

Giriş

Siyasal hayatın temel unsurları olarak siyasal partiler, temsili demokrasilerde çok sayıda işlev üstlenmişlerdir. Partiler öncelikle, seçmen tercihlerini basitleştirir ve şekillendirirler; seçim kampanyalarını organize ederler; birbirinden farklı çıkarları bir araya getirirler ve temsil ederler; iletişimi, müzakereleri ve tartışmaları yönlendirirler; adayları seçerler ve yetiştirirler. Ayrıca, parlamento dağılımını şekillendirirler; siyasal düşünce kulübü olarak faaliyette bulunurlar ve hükümeti oluştururlar (Norris, 2003). Hepsinden önemlisi, yurttaşlar ile devlet arasında siyasal bağ kurarlar.

Partiler bu işlevlerini gönüllü üyelik sistemine dayalı örgütleri ile gerçekleştirirler (Widfeldt, 1997). Bu çerçevede, örgütsel açıdan partilerin en önemli unsurlarından biri üyeleridir. Partiler cephesinden bakıldığında, üye kaydetmenin, partiyi destekleyen sıradan taraftarların üyeliğe kazandırılmalarının çok çeşitli nedenleri ve yararlarından sözedilir (Scarrow, 2005). Partiler için üye kaydetmenin ortak nedenleri ve yararları şu şekilde sıralanabilir. *Meşruiyet*: Partiler geniş üye listelerine sahip olmak suretiyle, kendisine yönelen halk desteği ile kendilerini daha güçlü hissederler. *Parti Destekçileriyle İletişim*: Üyelerin parti politikaları ve üye seçimleriyle ilgili olarak resmi ya da resmi olmayan bir tartışmaya dahil olmaları sayesinde parti liderleri ile partinin en önemli destekçileri arasındaki bağlar güçlenir. *Mali Destek*: Üyeler parti için önemli bir gelir kaynağıdır. *Gönüllü İşgücü*: Üyeler partinin siyasi mesajını rakiplere, seçmenlere taşıyan araçlardır. *Adaylar*: Üyelik, adaylık için iyi bir kaynak olabilir. Görüldüğü gibi, örgütlü üyelere sahip olmak partiler için adeta "hazır kıtalar"a sahip olmak gibidir. Üyeler açısından bakıldığında ise, siyasal partileri destekleyenlerin süreç içinde

kayıtlı üye haline gelip, üye olarak kalmalarının ortak nedenleri şöyle özetlenebilir: *Siyasal bir kanaati ifade etmek*: Yurttaşlar bir partiye parti veya parti liderlerine olan desteklerini göstermek için katılırlar. *Siyaset hakkında daha çok şey öğrenmek*: Siyasetle ilgilenenler açısından parti üyeliği onların siyasetle ilgili bilgilenmelerine yardım edebilir ve siyasal sorunlar hakkında özel, ayrıntılı bilgi edinmelerini sağlayabilir. *Siyasete katılmak*: Destekçiler çeşitli yöntemlerle siyasal sonuçları etkilemek için parti üyesi olabilirler. *Kişisel siyasal hırsları tatmin etmeye yardımcı olmak*: Parti üyeliği bireysel beklentilerin karşılanmasına imkan sağlar. *Sosyal fayda elde etmek*: Siyasal parti üyeliği bireylerin sosyalleşmesi için eşsiz fırsatlar sağlar. *İktisadi faydalar sağlamak*: Partiler özellikle iktidarda olmaları halinde çoğu zaman üyelerine iktisadi ödüller sunar. Daha doğrusu, üyelerinin iktisadi ödül elde etmelerinin yolunu açar.

Belirtilen bu nedenlerden anlaşılacağı üzere, üyelik siyasal partiler için hayati öneme sahiptir. Üyelik siyasi karar alıcılara halkla temasa geçme fırsatı verir. Katılımcı demokrasilerde, partiler üyelerin çabalarıyla yurttaşları siyasal etkinliklere dahil ederek demokrasinin gelişmesine katkıda bulunur. Bu nedendir ki, demokrasinin hayati bir bileşeni olarak (Widfeldt, 1997) üyeler halkın elçisi (Scarrow, 1991) ve partilerin gözü-kulağı olarak kabul edilmektedir (Whiteley, Seyd ve Richardson). Siyasal partiler geçmişte devlet ile toplum arasında adeta yaşam kanalı olsalar da, bugün üyelik temelli bir kriz veya gerileme sürecinde bulduklarından söz edilmektedir. Mair, parti örgütlerindeki üç farklı unsur (iktidar aygıtı olarak parti, parti bürokrasisi ve gönüllü üyelik örgütleri) arasından ilk ikisinin sağlam kaldığını, fakat üçüncüsünün gerilediğini iddia etmektedir (1997). Mair'e benzer şekilde Seyd ve Whiteley de, çağdaş partilerin kendisini destekleyenlerden farklı olarak, göreceli biçimde az sayıda üyeleri olan ya da hiç üyesi olmayan bir örgüte dönüşmüş ya da dönüşmek üzere olduğu görüşünü dile getirmektedirler (2004).

Bu yazıda ilk olarak "parti üyeliğindeki gerileme" tezini Avrupa demokrasileri bağlamında mevcut durumu veri alınarak değerlendirmekte, ardından konu Türkiye örneğinde ele alınmaktadır. Siyasal parti üyeliği konusunda çalışan siyaset bilimciler, Batıda parti siyasetinde üyeliği veri alarak, gerileme konusunda salt üyelikteki sayısal azalmayı kastetmezler. Sayısal gerileme kadar, üyelerin parti içinde pasif bir izleyici ya da politik bir figüre dönüştüklerinden de bahsederler ki, özellikle bu durum partilerde yaşanan derin krizin başlıca göstergesidir. Bu anlamda parti üyeliği üzerindeki çalışmaların bir boyutu üyeliğin sayısal durumu, diğer boyutu ise üyelerin parti içinde aktif olup olmamaları, bir başka ifadeyle parti faaliyetlerine katılım düzeyleriyle ilgilidir. Burada salt Avrupa ve Türk parti sistemleri örneğinde üyeliğin sayısal gelişimi üzerinde durulacaktır.

Partiler Krizde mi? Üyelik Temelli bir Değerlendirme

Son yirmi beş yıldır siyaset biliminde parti çalışmaları içindeki pek çok tartışma partilerin yaşadığı kriz(ler) üzerinde odaklanmıştır. Partilerin bir kriz içinde olduğunu düşünen araştırmacılara göre, krizin belli başlı göstergeleri şunlardır: 1- Parti üye sayısında, üyelerin faaliyet ve etkinliklerinde, parti ile özdeşleşmede zayıflamanın olması. 2- Siyasal kurumlara güvenin azalması (Hakansson, 1995) 3- Seçmen tercihlerindeki oynaklığın (*volatility*) artması, 4- Kamu kurumlarına güvensizliğin artmasıdır.

Parti üyeliği ile üyelerin parti faaliyetlerine katılımının azalması ve parti bağının zayıflaması, son tahlilde partilerin demokratik meşruluğunu, hatta siyasi sistemin meşruluğunu aşındırabilmektedir (Hansen ve Heidar, 2005). Üye sayılarındaki azalma ya da gerilemeye ilişkin yapılan açıklamalarda arz ve talep yönlü olmak üzere iki temel perspektif öne çıkarılmaktadır. Arz yönlü açıklamalara göre: 1- Siyasal pazar daha rekabetçi hale gelmiştir. İnsanlar eskiden siyasetle ilgilenmek için partilere üye olurken, artık siyasetle ilgilenme konusunda farklı gruplara katılarak siyasetle ilgilenmek gibi değişik alternatiflere sahiptirler. 2- İnsanların zamanları üzerindeki iş, eğlence ya da boş zaman gibi rekabetçi baskılar potansiyel parti üyeliğini azaltmıştır. 3- Geleneksel çalışan sınıflardaki azalma, banliyölerin büyümesi ve kadın istihdamının artması, sendika üyeliklerinin azalması gibi sosyo-ekonomik ve demografik değişimler buna yol açmıştır. Talep yönlü açıklamalara göre ise; 1- Parti liderleri artık bireysel üyelere daha az ihtiyaç duymaktadırlar. Çünkü özellikle seçim zamanlarında, kitle iletişim araçlarının gelişimi ve siyasal pazarlama teknikleri partilerin halka doğrudan ulaşmasına yol açmıştır. 2- Çeşitli örgütlere ve varlıklı kişilere partiler bağış yapılma konusunda çekici gelmeye başladıklarından beri, bireysel üyelerinden aldıkları bağış ve aidatlara daha az ihtiyaç duymaya başlamışlardır (Seyd ve Whiteley, 2004).

Parti üyeliğinde yaşanan sayısal gerilemeyi Avrupa örneğinde somut olarak görebilmek için, önce 1990'ların sonu ve 2000'lerin başı itibarıyla, Mair ve Van Biezen'in seçilmiş 20 Avrupa ülkesindeki üyelik değişimini inceleyen çalışmalarındaki bulgulara bakmak istiyoruz. Aşağıdaki tabloda Avrupa parti sistemlerinde parti üyeliğinin sayısal görünümüne yer verilmektedir. Tablo 1'de 1997-2000 dönemini kapsayan ilgili ülkelerdeki toplam parti üye sayısı ile bunun ülkedeki toplam seçmen sayısı içindeki payına yer verilmektedir. Görüldüğü gibi, son yıllarda tabloya dahil ülkeler arasında en fazla parti üyesine sahip ülke İtalya olmasına rağmen, ülkenin siyasal hayatında üye yoğunluğu hakkında bilgi sahibi olmak için toplam üye sayısının seçmen sayısına oranına

bakıldığında, bu ülke ilk sırada değildir. Oranın en yüksek olduğu ülke yüzde 17.66 ile Avusturya, en düşük olduğu ülke ise yüzde 1.15 ile Polonya'dır. Parti üyeliği konusunda yapılan çeşitli çalışmalar (Webb et al., 2002) birkaç istisna dışında şu sonuca işaret etmektedir: Parti üyeliği sayısal olarak düşme eğilimindedir, başka bir deyişle üyelik azalmaktadır. Bu yargıyı test edebilmek için Tablo 2'de yer alan verilere de göz atmak gerekir. Tablo 2'de, seçilmiş 20 Avrupa ülkesinde dönemsel olarak parti üyeliğindeki değişim sayısal ve oransal olarak verilmektedir. Bu dönem aralığı yaklaşık 15-20 yıllık bir süreyi kapsamaktadır.

Tablo 1: Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde Partilerin Toplam Üye Sayıları¹

Ülke	Yıl	Toplam Parti Üyeliği (n)	Toplam Parti Üyeliğinin Seçmen Sayısına Oranı (U/S)
Avusturya	1999	1,031,052	17.66
Finlandiya	1998	400,615	9.65
Norveç	1997	242,022	7.31
Yunanistan	1998	600,000	6.77
Belçika	1999	480,804	6.55
İsviçre	1997	293,000	6.38
İsveç	1998	365,588	5.54
Danimarka	1998	205,382	5.14
Slovakya	2000	165,277	4.11
İtalya	1998	1,974,040	4.05
Portekiz	2000	346,504	3.99
Çek Cumhuriyeti	1999	319,800	3.94
İspanya	2000	1,131,250	3.42
İrlanda	1998	86.000	3.14
Almanya	1999	1,780,173	2.93
Hollanda	2000	294,469	2.51
Macaristan	1999	173,600	2.15
Birleşik Krallık	1998	840,000	1.92
Fransa	1999	615,219	1.57
Polonya	2000	326,500	1.15
ORTALAMA	-	-	4.99

Mair ve Biezen'e göre tüm yerleşik Avrupa demokrasilerinde istisnasız üyelerin mutlak sayısı düşmekte, hatta bu durum bazen dikkat çekici düzeyde olmaktadır. Araştırmacılara göre, parti siyasetinden yaygın bir uzaklaşma olduğuna ilişkin somut ve düzenli kanıtlar tespit edilmiştir (2001). 1980 ile 2000 yılları arasında, yalnızca İspanya, Yunanistan, Portekiz, Slovakya ve Macaristan gibi birkaç ülkede üyelik artış göstermiştir. Bir yandan Fransa, İtalya ve İngiltere'de üyelikte radikal bir

¹ Kaynak: Mair & van Biezen, 2001: 9.

negatif sayısal değişim yaşanırken, diğer yandan Yunanistan ve İspanya'da pozitif yönlü radikal bir değişim dikkat çekmektedir.

Tablo 2: Parti Üyeliğindeki Sayısal ve Oransal Değişim (1980-2000)²

Ülke	Dönem	Seçmen/Üye Değişim Oranı	Toplam Üye Sayısındaki Değişim	Üyelik Kökeni Olarak Sayılardaki Değişim
Fransa	1978-1999	-3.48	-1,122,128	-64.59
İtalya	1980-1998	-5.61	-2,091,887	-51.54
Birleşik Krallık	1980-1998	-2.20	-853,156	-50.39
Norveç	1980-1997	-8.04	-218,891	-47.49
Çek Cumhuriyeti	1993-1999	-3.10	-225,200	-41.32
Finlandiya	1980-1998	-6.09	-206,646	-34.03
Hollanda	1980-2000	-1.78	-136,459	-31.67
Avusturya	1980-1999	-10.82	-446,209	-30.21
İsviçre	1977-1997	-4.28	-118,800	-28.85
İsveç	1980-1998	-2.87	-142,533	-28.05
Danimarka	1980-1998	-2.16	-70,385	-25.52
İrlanda	1980-1998	-1.86	-27,856	-24.47
Belçika	1980-1999	-2.42	-136,382	-22.10
Almanya	1980-1999	-1.59	-174,967	-8.95
Macaristan	1990-1999	+0.04	+8,300	+5.02
Portekiz	1980-2000	-0.29	+50,381	+17.01
Slovakya	1994-2000	+0.82	+37,777	+29.63
Yunanistan	1980-1998	+3.58	+375,000	+166.67
İspanya	1980-2000	+2.22	+808,705	+250.73
Polonya	2000	-	-	-

Avrupa demokrasileri ve parti sistemlerinde üyelik sadece sayısal olarak değil, aynı zamanda üyelerin parti faaliyetlerine katılım düzeylerinde de gerileme gözleniyor. Fakat şunu da unutmamak gerekir ki, parti faaliyetlerine katılım düzeylerindeki gerilemenin üye sayısındaki kadar olduğuna dair kesin bir kanıt bulunmamaktadır ya da ülkeler arasında bu konuda farklılıklar dikkat çekmektedir. Örneğin; Amerika Birleşik Devletlerinde son elli yıl içinde faaliyetlere katılım konusunda göze çarpan bir çöküş yaşanmadığı ifade edilirken (Norris, 2003), Danimarka'da üyelerin parti faaliyetlerine katılımında bir düşüş yaşandığına ilişkin bulgular tespit edilmiştir (Pederson et al., 2004). Seyd ve Whiteley'e göre, faaliyetlere katılım konusunda düşmeye ilişkin açıklamalar için arz ve talep yönlü değerlendirmelere tekrar bakmak gerekmektedir. Arz yönlü nedenlerde baskı daha çok insanların zamanı üzerindedir. Nitekim; insanların işte ya da eğlencede harcadıkları zaman

² Kaynak: Mair & van Biezen, 2001: 12.

parti faaliyetlerine katılımın cazibesini azaltmaktadır. Talep yönlü nedenlere göre ise, partiler artık üyelerine mali yardım ve seçim kampanyaları konusunda daha az ihtiyaç duymaktadırlar. Sonuçta, partiler bireyleri kendilerine üye yapma konusundaki girişimlerini azaltmışlardır (2004).

1980'lerden Günümüze Türkiye'de Siyasal Parti Üyeliği

Türk parti sistemi, kökeni 1980 öncesine kadar uzanan istikrar, değişim ve istikrarsızlık sarkacında salınırken, kurumsallaşmasını bir türlü sağlayamamıştır. Sistemin kurumsallaşmadan yoksun hali, salt üye sayısındaki değişimin boyutu örneğinde bile belirgindir. Bu anlamda, aslında Özbudun'un da ifade ettiği gibi, 1970'lerden beri Türkiye'nin partileri ve parti sistemi devam eden bir kurumsal çürümeyle karşı karşıyadır. Parti sistemindeki artan parçalanma, ideolojik kutuplaşma ve seçmen tercihlerindeki yüksek oynaklık sistemi adeta kuşatmıştır. Partilerin peşlerini kurumsal kapasitelerinin azalması, seçmen desteğinin zayıflaması, parti kimliğinin aşınması gibi sorunlar bırakmamaktadır (Özbudun, 2001).

Sadece 1970'lerin değil, bugünün parti sisteminin temel özellikleri de olan durum genel anlamda partilerin yaşadığı temsil krizinin bir uzantısıdır. Partiler temel varlık nedenlerinden olan toplumsal talepleri sisteme aktarma işlevini yerine getirmediikleri için bir temsil kriziyle karşı karşıya kalmaktalar, seçmenden gelen destek bir seçimden diğerine azaldığı için ne partiler sistemde ne de seçmenler oy verdikleri partilerde kalıcı olabiliyorlar. Bu kurumsallaşma yokluğu parti üyeliği ekseninden de bakıldığında rahatlıkla gözlenmektedir. Üyeler aynı anda birden fazla partiye üye oldukları gibi, bir partide kısa sürebilen üyeliğin ardından, bir başka parti ya da partilere üye olabilmektedirler.

Aslında salt seçmen tercihlerindeki oynaklık oranı bile (seçmen tercihlerinde bir seçimden bir sonraki seçime gözlenen ani ve belirgin değişikliklerin oranı) Türk parti sisteminin krizine ilişkin yeterli bir gösterge olarak yorumlanabilir. Seçmen tercihlerindeki oynaklık oranı 1995 parlamento seçimlerinde yüzde 22.7 iken 2002 seçimlerinde bu yüzde 46'ya ulaşmış, 22 Temmuz 2007 seçimlerinde ise yüzde 20'lere doğru gerilemiştir (yüzde 25). Parti sisteminin kurumsallaşma düzeyi birkaç nedenden dolayı düşüktür. Kurumsallaşamamanın temel nedeni askeri darbelerdir. Darbeler öncelikle siyasal partilerin faaliyetlerini durdurmakta, ardından askeri rejim partileri kapatmaktadır. Bu durumun parti üyeliği açısından olumsuz pratik sonucu, üyelik olgusunun Türk siyasetinde belirli bir dönem olsa da rafa kaldırılmasıdır ki, bu parti- üye bağıni koparmakta, son tahlilde bundan siyasal sistem ve parti sistemi

olumsuz yönde etkilenmekte, adeta üyelerin siyasal hafızaları silinmektedir. Demokratikleşme süreci yeniden işlemeye başladığında, siyasal hayata yeni partiler dahil olarak, bunlar yeniden üye toplamaya, kaydetmeye çalışırlar. Üyenin parti kimliği edinme süreci yeniden sıfırdan işlemeye başlar ve bu yıllar alır. Bu durum sistemde çok sayıda parti kimliği olmayan üyenin ortaya çıkmasına yol açar ki, zaten bunların da üyeliklerinin ardında parti üyeliği aracılığıyla, özellikle de partisi iktidarda ise iktisadi rant elde etme üzerine kurulan bir ilişki bulunmaktadır. Partisi iktidardan düşünce, bu kez iktidardaki yeni partiye üye olarak kaydolmanın zamanı gelir.

Türkiye’de siyasal partilerin faaliyetlerine son verilmesi ya da kapatılmaları her şartta üyeliğin sayısal ve işlevsel anlamda gelişimini olumsuz yönde ve doğrudan etkilemektedir. Bilindiği gibi, 1980 askeri darbesinden sonra demokratik siyasal süreç 1983’ten itibaren yeni siyasal partilerle yeniden işlemeye başladı. Aşağıda verilen Tablo 3’te yer alan verilerden görüleceği üzere, 1985’de toplam üye sayısı ancak 857,844 kişiyi buluyordu. 2005’in sonunda ise bu sayı 6,561,886’ya ulaşmıştır. Bu tür bir dalgalanmaya yerleşik Avrupa demokrasilerinin hiçbirinde tanık olunmaz. Fakat sayısal ve oransal olarak benzer bir artış 1980-2000 arasında İspanya’da da yaşanmıştır.

Demokratik siyasal sürecin işlediği dönemlerde bile bazen üye sayısında dalgalanmalar yaşanabilmektedir. Geçmişte bazı partiler Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasa ve siyasal partiler kanununun ilgileri maddelerine aykırı hareket ettikleri nedeniyle kapatılmıştır. Parti kapatılınca da parti üyelerinin statüleri sona ermiştir. Bu durum doğaldır ki toplam üye sayısının doğrudan azalmasına yol açmıştır.

Tablo 3: Türkiye’de Parti Üyeliğinin Sayısal Görünümü (1985-2005)³

Değişken/Yıl	1985	1989	1993	2002	2005
Seçmen Sayısı (n)	20,187,978	28,077,317	31,960,555	41,407,027	43,552,931
Parti Üye Sayıları (n)	857,844	4,852,143	7,630,354	7,210,308	6,561,886
Üye Sayısının Seçmen Sayısına Oranı (%)	4.24	17.28	23.87	17.41	15.06

³ 1985 yılına ait seçmen sayısı 1984 Yerel Seçimleri İl Genel Meclisi Kayıtlı Seçmen Sayısı, 1989 seçmen sayısı 1989 Yerel Seçimleri İl Genel Meclisi Kayıtlı Seçmen Sayısı, 1993 Seçmen sayısı 1994 Yerel Seçimleri Kayıtlı Seçmen Sayısı, 2005 Seçmen Sayısı 28 Mart 2004 Yerel Seçimler İl Genel Meclisi Kayıtlı Seçmen Sayısını dikkate almaktadır. 1993 üye sayısı Haziran verilerine göre, diğerleri ilgili yılın Aralık sonu itibarıyla verilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde, demokratikleşme sürecinin yeniden işlemeye başladığı 1980'lerin ortalarından itibaren, yurttaşların kademeli olarak parti üyesi olmaya başladıkları ve üye sayısının 1985-1989 arasında 4 yılda yaklaşık 4,000,000 kişi artış gösterdiği görülmektedir.

1985 yılı ile 2005 yılı arasında demokratik rejim altında toplam üye sayısının kayıtlı seçmen sayısına oranı ise yüzde 664.90 artmıştır. Ancak ifade edilmelidir ki; yurttaşların siyasi partilere üye olmalarındaki temel saik iktisadi beklentilerdir. Aynı zamanda, bu kadar yüksek orandaki parti üyeliğinin "yapay ya da naylon üyelik"e bağlı olabileceğini de gözönüne almak gerekir. Bu üyelik tipi gerçekte bireylerin ya kendi iradesiyle bir partiye üye olmayıp, iradesi dışında üye olarak gösterilmesi ya da birden fazla partide üye olarak görünmesidir. Bu amaçla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın bu tür üyelikleri önlemek için üye kayıtlarını kontrol ve vatandaşlık numarası ile yeniden kayıt altına alma çalışmaları son aşamaya gelmiş ve yaklaşık 3,000,000 mükerrer üyelik 2006'da iptal edilmiştir. Seçmen sayısına göre toplam parti üyelerinin oranı 20 Avrupa demokrasisi arasında Avusturya'dan sonra en yüksek düzeyde Türkiye'de olup, son yapılan bir çalışmada Malta ve İzlanda'daki seçmen/üye oranının yüzde 20'lerin üzerinde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Türkiye'de Parti Üyeliği Değişimi (1985-2005)

Dönem	Üye/Seçmen Oranında Değişim	Üye Sayısında Değişim	Üyelik Kökeni Olarak Sayılardaki Değişim
1985-1989	+13.04	+3,994,299	+465.62
1989-1993	+6.59	+2,778,211	+57.25
1993-2002	-6.46	-420,046	-5.50
2002-2005	-2.35	-648,422	-8.99
1985-2005	+10.82	+5,704,042	+664.90

Tablo 4'de, ülkemizde parti üyeliğindeki dönemsel olarak gerçekleşen değişime ait veriler yer almaktadır. Tablodaki verilerden anlaşılacağı üzere, 1983 sonrası iki dönemde 85-89 ve 89-93 döneminde üye sayısı radikal biçimde artarken, daha sonraki iki dönemde de düşme eğilimi dikkat çekmektedir. 1985-1993 arasında yıldan yıla partilerin üye sayılarının artış gösterdiği çok açıktır. Yirmi yıl içerisinde, 1985'ten 2005'e üye sayısı 6,000,000'a yakın artmıştır. Bu süreç içinde üyelik kökeni olarak oransal değişim +664.90'dır. Tablodaki en çarpıcı nokta; üye sayısının askeri darbenin ardından demokratikleşme süreci işlemeye başladığında radikal biçimde artmasıdır. 1993-2002 arasında ise bu dönemde Anayasa Mahkemesi'nin 28 Şubat döneminde Refah Partisi'ni, ardından Fazilet Partisi'ni kapatması nedeniyle sayısal ve oransal bir

gerileme dikkat çekicidir. Bu iki partinin kapatılma kararıyla parti üyelerinin üyelikleri sona erdi ve üyeler süreç içinde başka partilere kayıt oldular. Salt bu iki örnek veri alındığında bile, Türkiye’de parti üyeliğinin sayısal gelişiminde gözlenen dalgalanmanın arkasında doğrudan ya da dolaylı olarak dışsal bazı sivil ya da askeri bürokratik dinamiklerin rolü olduğu anlaşılabilir. Fakat her şeye rağmen, çoğu Avrupa demokrasisiyle karşılaştırıldığında, parti üyeliği sayısal anlamda ülkemizde oldukça yüksek düzeyde seyretmektedir.

Sonuç Yerine: Parti Üyeliğinin Geleceği

Türkiye’de 1983’den günümüze parti üyeliği konjonktürel olarak dalgalanmasına karşın, 1990 sonrası özellikle merkez sağ ve merkez sol partilerin yaşadığı temsil krizi, üyeliği gerek niceliksel gerekse niteliksel gelişim bakımından olumsuz yönde etkilemiştir. Burada belirtilmesi gereken nokta, üyeliğin 1993’de 7 milyon olan sayınının 12 yıl içinde 1 milyondan fazla azalarak 6.5 milyona düşmesi, muhtemelen üyelerin partilerinden istifa etmelerinden değil, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının yürüttüğü üyelik kontrolü çalışması sırasında mükerrer üyeliklerin iptal edilmesinden kaynaklanmıştır. Neden ne olursa olsun, sonuçta dönemler itibarıyla seçmen sayısının artmasına rağmen, üyelik sayısal olarak artmamakta, hatta gerilemektedir. Bu gerilemenin ardında Avrupa parti sistemlerine özgü ortak nedenler olduğu kadar, Türk parti sistemi ve siyasi parti düzenine içkin nedenler de vardır.

Öncelikle Türkiye’ye özgü nedenler arasında öne çıkan unsurun partilerin iç işleyişiyle ilgili olduğunu belirtmek gerekir. Partilerin iç işleyişinde demokratik esasların hakim olmaması, partilerin tipik bir bürokratik örgüte dönüşmesine yol açmaktadır. Bu durum üyelerin parti yerel teşkilatlarında üye olarak görev alma, faaliyetlere katılma konusunda isteklerini kırmaktadır. Çünkü birey bu teşkilatlarda aktif bir üye olarak, düşüncelerinin, taleplerinin parti tabanı tarafından dikkate alınmadığını yaşayarak öğrendiği için, üyelik anlamsızlaşmakta, birey önce partisine karşı yabancılaşmakta, ardından parti üyeliğinden istifa etmektedir. Dolayısıyla, parti içi demokrasinin işlememesi, üyeliğin niceliksel ve niteliksel gelişiminin önündeki en büyük engellerden biridir.

Günümüzde parti siyasetinde parti teşkilatlarının dışlanması parti içi demokrasinin, oligarşik yapılar kadar, liderlere sıradan seçmen kitlelerin duyduğu aşırı güven, onları yüceltme gibi aşırı psikolojik bağlılık da etkili olmaktadır. Liderin kişisel karizması kadar, karizmayı pekiştiren sıradan kitleler, parti liderlerinin kendilerine aşırı güvenmelerine, bu da üyelere ihtiyaç olmadığına ilişkin bir düşünce geliştirmelerine yol açmaktadır. Kitlenin inşa ettiği aşkın lider karizması son tahlilde liderlerin üyeleri

dışlamasına, seçim kazanmak için seçmen kitlesinin yeterli olduğu gibi bir anlayışın yerleşmesine yol açmakta, son tahlilde üyeler liderlerin gözünde önemsizleşmektedir. Kendisine parti içinde ihtiyaç kalmadığını duyan üyeler de doğaldır ki partilerinden ayrılmaktadır.

Üyeliğin gerileme nedenlerinden biri de temsili demokrasinin kurumlarına olan güvenin azalmasıdır. Türkiye'de yıllardır ağırlıklı olarak merkez sağ ve kısmen merkez sol partileri iktidara taşıyan ya da iktidar ortağı yapan seçmenlerin içinde parti üyesi olanlar, partilerin işlevlerini "ortak yarar" esasına göre gerçekleştirmediklerini öğrendikleri andan itibaren üyesi oldukları partilerden uzaklaşabilmekte, partiler salt iktisadi çıkar beklentisi içinde olan bireysel üyeliklerden ibaret kalmaktadır. Politik ve iktisadi himaye vatandaşları üye olmaya yöneltse de, her üyenin bu himaye sistemi içinde barınmaması, bir süre sonra sistemin dışında kalanların parti üyeliğinden ayrılmalarıyla sonuçlanabilmektedir.

Son çeyrek asırdır gözlenen ideolojilerdeki anlam kaybı, ideolojilerin hayata dair temel referans olma özelliğini kaybetmeleri, sağdan ve soldan çoğu partinin temel sorunlara yönelik çözüm önerileriyle, yaklaşımlarının benzeşmelerine, hatta tektipleşmesine yol açmıştır. Tektipleşen siyaset yurttaş için "*hangisi olsa fark etmez*" şeklinde bir parti ve iktidar adresinin adeta genel kabul görmesine yol açmıştır. Bunun pratik sonucu, yurttaşların seçmen olarak bir seçimden diğer seçime oy verdiği partiyi değiştirmesine paralel olarak, üyesi oldukları partiyi değiştirmeleri, birden fazla partiye üye olmaları ya da üyelikten istifa etmeleridir. En fazla makbul olan eğilim ise, üyeliğin uğrunda mesai harcanacak siyasal aygıtlar olarak değil, vakit kaybedilecek kurumlar olarak düşünülmeyle başlanmasıdır.

Çoğu Avrupa demokrasisi ve parti sistemiyle karşılaştırıldığında, ülkemizde partilere üye olanların sayısının toplam kayıtlı seçmen sayısına oranı oldukça yüksek olsa da, bu durum üyeliğin krizde olmadığı anlamına gelmez. Üye sayısının çoğu çağdaş örneklerine göre yüksek oluşu, nispi niceliksel olumlu bir durum olarak yorumlansa da, üyelik partilerde işlevsel değildir. İşlevsellikten kastedilen, üyelerin düşünce ve kanaatlerinin yerel teşkilatlardaki karar alma sürecinde etkili olabilmeleridir. Üyeler ne ölçüde parti faaliyetlerine katılmaktadırlar? Türkiye'de aktif mi pasif mi parti üyeliği statüsünden söz edilebilir? Bu tür sorulara verilecek yanıtlar parti üyeliğinin geleceğini ya da nereye gittiğini sorgulamak açısından hayati öneme sahiptir ve ayrı bir akademik çalışmayı gerektirmektedir. Üyelerin parti faaliyetlerine katılımı konusunda TÜBİTAK desteğiyle yürüttüğümüz bir projede konu ayrıntılı olarak incelenmektedir. Şimdilik görünen o ki, evrensel ve yerel sosyolojik, politik ve ekonomik dinamiklerin ülkemizde de süratle parti üyeliğini aşındırmaya devam edecektir.

Kaynakça

- Gallagher, M., Liston, V. & Marsh, M., et all, 2002, "Explaining Activism Levels Among Fine Gael Members: A Test of General Incentives Model", *Irish Political Studies*, 17 (1).
- Gallagher, M. & Marsh, M., 2002, *Days of Blue Loyalty: The Politics of Membership of the Fine Gael Party*, PSAI Press, Dublin.
- Hansen, B. & Heidar, K., 2005, *Party Member Activism in Denmark and Norway- A Question of Party?*, Rapor, [<http://www.statsvitenskap.uio.no/ansatte/serie/notat/fulltekst/Heidar2005-1.pdf>].
- Hansen, B., 2002, *Party Activism in Denmark: A Micro Level Approach to a Cross-Sectional Analysis of the Correlates of Party Activism*, Forlaget Politica, Aarhus.
- Katz, R. S. & Mair, P., 1993, "The Evolution of Party Organization in Europe: The Three Faces of Party Organization", *American Review of Politics: Parties in an Age of Change (Special Issue)*, ed. Crotty, W.
- _____, 1995, "Changing Models of Party Organizations and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party", *Party Politics*, 1 (1).
- Katz, R. S. & Mair, P. et all., 1992, "The Membership of Political Parties in European Democracies (1960-1990)", *European Journal of Political Research*, 22 (3).
- Mair, P., 1998, "Representation and Participation in the Changing World of Party Politics", *European Review*, 6 (2).
- Mair, P. & van Biezen, I., 2001, "Party Membership In Twenty European Democracies, 1980-2000", *Party Politics*, 7 (1).
- Norris, P., 2002, *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*, Cambridge University Press, New York.
- Özbudun, E., 2001, "The Institutional Decline of Parties in Turkey", içinde *Political Parties and Democracy*, der. Diamond, L., The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Scarrow, S. E., 1994, "The Paradox of Enrollment: Assessing the Costs and Benefits of Party Membership", *European Journal of Political Research*, 25 (1), s. 41-60.
- _____, 1996, *Parties and Their Members-Organizing for Victory in Britain and Germany*, Oxford University Press, Oxford.
- _____, 2000, "Parties Without Members?", içinde *Parties Without Partisans*, der. Dalton, R. J. & Wattenberg, M. P., Oxford University Press, Oxford.
- Schüler, H., 1999, *Türkiye'de Sosyal Demokrasi Particilik Hemşehrilik Alevilik*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Seyd, P. & Whiteley, P., 1992, *Labour's Grass Roots: The Politics of Party Membership*, Oxford University Press, Oxford.
- T.C.Cumhuriyet Başsavcılığı, Siyasi Partiler Bürosu, *1993 Haziran - Aralık 2005 Verileri*.
- Webb, P., et all., 2002, *Political Parties in Advanced Industrial Democracies*, Oxford University Press, Oxford.
- Whiteley, P., Seyd, P. & Richardson J., 1994, *True Blues- The Politics of Conservative Party Membership*, Clarendon Press, Oxford.
- Widfeldt, A., 1997, *Linking Parties with People? Party Membership in Sweden 1960-1997*, Ashgate Pub. Ltd., Göteborg.